

## YANGI O'ZBEKISTONDA IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLAR TRANSFORMATSIYASI: RAQAMLI ONG, GIBRID IDENTITET VA JAMIYAT RIVOJLANISHINING YANGI FALSAFIY TALQINI

**Berkinov Oybek Toxir o'g'li**

*Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi; Farg'ona davlat universiteti  
mustaqil izlanuvchisi*

[oybekberkinov98@gmail.com](mailto:oybekberkinov98@gmail.com)

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada Yangi O'zbekiston sharoitida ijtimoiy-gumanitar fanlarning transformatsiyasi, raqamli ong fenomeni, gibrid identitetning shakllanishi va raqamlashtirish jarayonining jamiyat rivojiga ta'siri falsafiy-nazariy asoslarda tahlil qilinadi. Raqamli kommunikatsiya va globallashuv sharoitida inson tafakkurining o'zgarishi, ijtimoiy ongning yangi ko'rinishlari, virtual va real mavjudlikning uyg'unlashuvi ilmiy izohlanadi. Shuningdek, Prezident Sh.M.Mirziyoyevning yangi tafakkur, ma'naviy immunitet va yoshlar identiteti haqidagi qarashlari asosida ijtimoiy-gumanitar fanlarning zamonaviy vazifalari ochib beriladi. Maqola raqamli jamiyatda inson va jamiyat borlig'ining yangi falsafiy talqinini taklif etadi.

**Kalit so'zlar:** raqamli ong, gibrid identitet, globallashuv, raqamli jamiyat, ijtimoiy-gumanitar fanlar, mediafilosofiya, raqamli antropologiya, ma'naviy xavfsizlik, axborot madaniyati, ma'naviy identitet, raqamli madaniyat, zamonaviy tafakkur, postmodernlik, raqamli transformatsiya, ma'naviy yuksalish.

XXI asr — insoniyat tarixida o'zgarishlar eng shiddatli kechayotgan davr sifatida tarixga kirdi. Global integratsiya, madaniyatlararo almashinuv, raqamli kommunikatsiyalarning kuchayishi va texnologik transformatsiya jarayonlari inson tafakkuri, ong strukturalari, jamiyatning gumanitar rivoji hamda shaxsiy identitetning shakllanishiga tubdan ta'sir ko'rsatmoqda. Shu jarayonda Yangi O'zbekistonning ijtimoiy-gumanitar fanlari oldida dolzarb vazifa paydo bo'ldi — insonning raqamli ongini, gibrid identitetini, postindustrial ijtimoiy munosabatlarini va raqamli jamiyatning falsafiy mohiyatini chuqur tahlil qilish. Globallashuv va raqamlashtirishning uyg'unlashuvi natijasida shakllanayotgan yangi ijtimoiy haqiqatni falsafiy jihatdan anglamay turib, jamiyatni modernizatsiya qilish ham, ta'lim tizimini transformatsiya qilish ham, inson kapitalini rivojlantirish ham mumkin emas.

Bugungi sharoitda inson ongining o'zgarishi tasodifiy emas — u zamon texnologiyalari bilan bevosita bog'liq jarayondir. Raqamli kommunikatsiya, internet, ijtimoiy tarmoqlar, sun'iy intellekt va multimedia madaniyati inson idrokini, ma'naviy dunyosini va axloqiy me'yorlarini qayta shakllantirmoqda. Zygmunt Bauman ta'kidlaganidek, zamonaviy jamiyat «suyuq modernlik» bosqichiga o'tdi, bunda identitet

«stabil emas, ko'chuvchan, o'zgaruvchan» xususiyatga ega bo'lmoqda[1]. Demak, inson o'zligini anglash endi bitta madaniy yoki milliy qatlam bilan emas, balki global va raqamli maydonlarning kesishish nuqtasida shakllanadi.

Gibrid identitet tushunchasi ham aynan shu jarayonda paydo bo'ldi: shaxs bir vaqtning o'zida milliy, diniy, madaniy, virtual va global identifikatsiyalar yig'indisi sifatida namoyon bo'ladi. Homi Bhabha gibridlikni «postkolonial jamiyatning tabiiy holati» sifatida talqin qilgan edi, lekin bugungi raqamli jamiyatda bu tushuncha yanada universal tus oldi — endi har bir inson virtual makon orqali ko'p madaniyatli, ko'p tilli, ko'p identitetli mavjudotga aylanmoqda[2]. Yangi O'zbekistonning yosh avlodi uchun bu ayniqsa dolzarb: ular milliy qadriyatlar bilan globallashtiruvchi madaniy oqimi o'rtasida o'z yo'lini topishi kerak. Shu jihatdan O'zbekistonda so'nggi yillarda o'tkazilayotgan ilmiy tadqiqotlar ham identitet va ma'naviy transformatsiya masalalariga katta e'tibor qaratmoqda. Masalan, akademik S.Jo'rayev «globallashtiruvchi sharoitida milliy identitet barqarorligi jamiyat ma'naviy xavfsizligining asosiy kafolatidir» degan fikrni ilgari suradi[3]. Chunki global axborot oqimi sharoitida shaxsning ma'naviy poydevori zaif bo'lsa, uning identiteti ham beqaror bo'ladi.

Raqamli ong fenomeni — bugungi ijtimoiy-falsafiy tahlilning markaziy tushunchalaridan biridir. Raqamli ong shaxsning dunyoni qabul qilishi, axborotni qayta ishlashi, mulohaza yuritishi, tanlov qilish uslubining texnologiyalar bilan uyg'unlashgan yangi ko'rinishidir. Raqamli ongga ega avlod odatda tez fikrlaydi, qisqa matnlar, vizual signallar orqali jarayonlarni tushunadi, chuqur falsafiy idrok esa sekinlashadi. Bu holat jamiyat uchun ham imkoniyat, ham xavf tug'diradi. Sh.Mirziyoyev mazkur jarayon haqida shunday degan edi: «Bugungi kunda ta'lim jarayoni nafaqat zamonaviy bilim, balki mustahkam ma'naviyat va mustaqil fikrlash madaniyatiga tayanishi shart»[4]. Demak, raqamli ongni shakllantirgan holda, uning ma'naviy asoslarini mustahkamlash ham davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan.

Raqamli jamiyatning falsafiy talqini shuni ko'rsatadiki, insonning axloqiy tanlovlari endi real hayotda emas, balki virtual makonda ham namoyon bo'lmoqda. «Virtual axloq», «raqamli mas'uliyat», «kibermadaniyat» kabi tushunchalar ijtimoiy-gumanitar fanlarning yangi kategoriyalariga aylandi. Falsafiy antropologiya nuqtai nazaridan qaralganda, insonning borlig'i endi «fizik mavjudlik» va «virtual mavjudlik»ning qo'shilishi sifatida talqin qilinadi[5].

Yangi O'zbekiston sharoitida ijtimoiy-gumanitar fanlarning transformatsiyasi davlat siyosati bilan bevosita bog'liq. Prezident Sh.M.Mirziyoyevning «Yangi O'zbekiston – yangicha tafakkur talab qiladi» degan mashhur g'oyasi ham aynan insonning tafakkur paradigmasini yangilashga qaratilgan. U shunday deydi: «Biz uchun eng asosiy vazifa – yoshlarimizni mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va

ma'naviyatga ega shaxslar qilib tarbiyalashdir»[6]. Bu fikr ijtimoiy-gumanitar fanlarning vazifasini aniq belgilab beradi: jamiyatda yangi ong, yangi fikrlash va yangi identitet yaratish.

Shuningdek, O'zbekistonda so'nggi yillarda gumanitar sohalarda tadqiqot faoliyati sezilarli darajada faollashdi. «Ma'naviyat va ma'rifat», «Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi», «Oila va jamiyat», «Globallashuv va identitet» kabi yo'nalishlarda yangi ilmiy maktablar shakllanmoqda. Masalan, A.Najmiddinov «milliy identitetning zamonaviy talqini» haqidagi tadqiqotida «global madaniyat sharoitida identitetni mustahkamlashning yagona yo'li – milliy o'zlikning zamonaviy formatini yaratishdir» deydi[7]. Bu yondashuv Yangi O'zbekiston gumanitar siyosatining falsafiy asoslaridan biridir.

Raqamli jamiyatning shakllanishi ijtimoiy ongning evolyutsiyasiga ham turtki bermoqda. Jamiyat ongining o'zgarishi endi uchta darajada kechmoqda: birinchisi — individual ong (shaxsning idrok va qarashlari), ikkinchisi — jamoaviy ong (ijtimoiy fikr, axloqiy mezonlar), uchinchi — raqamli ong (texnologiyalar bilan uyg'unlashgan kognitiv tizim). Shunday ekan, ijtimoiy-gumanitar fanlar har uchala darajadagi ongning o'zgarishini tahlil qilishga majburdir.

Bugungi kunda o'zbek olimlarining gumanitar tadqiqotlari ham yangi metodologik yondashuvlarga asoslanmoqda:

- raqamli antropologiya;
- raqamli lingvistika;
- mediafilosofiya;
- axborot-falsafiy tahlil;
- global identitet nazariyasi;
- madaniy ko'chish (cultural mobility) tushunchasi.

Bu metodlar jamiyatni falsafiy tahlil qilishda ilg'or vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Chunki yangi gumanitar paradigma endi faqat matn bilan ishlash emas, balki raqamli jarayonlar, vizual madaniyat, axborot oqimlari va sun'iy intellekt tahlilini ham o'z ichiga oladi[8].

Xulosa qilib aytganda, Yangi O'zbekiston sharoitida ijtimoiy-gumanitar fanlarning transformatsiyasi — bu inson ongining raqamli o'zgarishi, identitetning gibril shakllanishi, madaniy o'zgarishlarning tezlashuvi, ma'naviy xavfsizlikning dolzarblashuvi va falsafiy tafakkurning yangilanishi bilan bog'liq murakkab jarayondir. U nafaqat ilmiy, balki davlat siyosati darajasida ham eng muhim ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib kelmoqda.

Yangi O'zbekiston sharoitida ijtimoiy-gumanitar fanlarning transformatsiyasi jamiyatning modernizatsiya jarayonlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, u inson tafakkurining yangilanishi, ijtimoiy ongning o'zgarishi va milliy identitetning qayta shakllanishini talab

qilmoqda. Prezident Shavkat Mirziyoyev o'z nutqlarida bu haqda ko'p bor ta'kidlab, «yangi taraqqiyot bosqichi jamiyatdan yangicha fikrlash, keng dunyoqarash va intellektual yondashuvni talab etadi» deb qayd etgan[9]. Bu fikr shuni ko'rsatadiki, gumanitar fanlar endi faqat an'anaviy nazariya bilan cheklanmasdan, balki raqamli jamiyatning falsafiy, madaniy va axborot qonuniyatlarini o'rganishga majbur.

So'nggi yillarda O'zbekistonda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ham shaxs va jamiyatning yangi modelini izohlashga qaratilgan. Masalan, A.Xidirovning raqamli tafakkurga oid tadqiqotida raqamli transformatsiya natijasida «yoshlar ongining idroki vizual, tezkor va ko'p qatlamli xususiyat kasb etayotgani» qayd etiladi[10]. Bu jarayon insonning ijtimoiy xulqi, intellektual faoliyati, identitet tuzilishi va madaniy ehtiyojlarini tubdan o'zgartirmoqda.

Milliy identitet ham globallashuv va raqamli madaniyat sharoitida murakkablashmoqda. Z.Xodjueva yoshlar identitetining zamonaviy talqinini o'rganarkan, «milliy, raqamli va global identifikatsiya elementlari bir vaqtning o'zida shakllanib, shaxs ongida gibril ko'rinishni yuzaga keltirmoqda» deya ta'kidlaydi[11]. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy-gumanitar fanlar oldida yangi vazifalarni – ma'naviy immunitetni kuchaytirish, axborot savodxonligini oshirish, raqamli madaniyatni boshqarish kabi yo'nalishlarni qo'yadi.

Prezident Shavkat Mirziyoyevning «Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari» tamoyili ham gumanitar fanlarning metodologik asosiga aylandi. Undagi «yoshlar mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilimga ega, milliy qadriyatlarga sodiq bo'lishi kerak» degan fikrlar gumanitar siyosatning ma'naviy-axloqiy yo'nalishini belgilaydi[12]. Zero, yangi jamiyat modeli bilimli, ongli va raqamli fikrlovchi shaxslar tomonidan barpo etiladi. Shu sababli Yangi O'zbekistonning ijtimoiy-gumanitar fanlari nafaqat tarixiy va falsafiy jarayonlarni izohlabgina qolmasdan, balki jamiyatning intellektual kelajagini belgilovchi, raqamli fenomenlarni sharhlovchi, global madaniyatning ta'sirini tushuntiruvchi ilmiy maydonga aylanmoqda.

Yangi O'zbekistonning ijtimoiy-gumanitar fanlaridagi yangilanishlar shuni ko'rsatadiki, jamiyatning raqamli transformatsiyasi inson hayoti, ijtimoiy ong, identitet va qadriyatlar tizimini o'z ichiga olgan murakkab falsafiy jarayondir. Raqamlashtirish nafaqat texnologik jarayon, balki insonning borlig'i, ma'naviyati, ijtimoiy munosabatlari, shaxsning o'zini anglash shakllarini ham tubdan qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Shu sababdan XXI asrning eng muhim ilmiy vazifalaridan biri — yangi jamiyat modelini falsafiy asoslash, ya'ni raqamli antropologiya, raqamli madaniyat, kibermakon fenomeni, gibril identitet, postmodern tafakkur kabi tushunchalari orqali inson va jamiyatning yangi konseptual ko'rinishini yaratishdir.

Raqamli antropologiya — insonning raqamli muhitdagi mavjudligi, faoliyati, ong darajasi va sotsial xulqini o'rganuvchi yangi ilmiy yo'nalishdir. Raqamli muhit shaxsning

borlig'ini ikki darajaga ajratdi: real mavjudlik va virtual mavjudlik. Bugun inson ikki maydonda yashaydi: jismoniy olamda va kibermakonda. Floridi bu fenomenni “onlife” deb atab, zamonaviy inson “doimo onlayn” holatda mavjudligini ta'kidlaydi[13]. Bu esa shaxs ongida yangi dualizmni keltirib chiqardi: bir tomonda jismoniy tajribaga asoslangan identitet, ikkinchi tomonda esa raqamli tajriba bilan shakllanayotgan identitet. Shunday ekan, zamonaviy tafakkur modeli endi bu ikki qatlamning uyg'un yoki ziddiyatli shaklda namoyon bo'lishini tahlil qilishi lozim.

Raqamli jamiyat sharoitida ijtimoiy ongning o'zgarish jarayoni ham murakkablashdi. Raqamli madaniyatning asosiy xususiyati — bu tezlik, qisqa axborot formati, vizual signallarning ko'pligi, fragmentlashgan tafakkur, emotsional ustuvorlik va mavhumlikning kamayishi. Clifford Geertz aytganidek, inson madaniy mavjudotdir va uning o'zligini anglash jarayoni madaniyat belgilariga tayanadi[14]. Ammo bugungi raqamli madaniyat belgilarining o'zi keskin o'zgarmoqda. Endi belgilar — bu emojilar, qisqa videolar, memlar, algoritmik tavsiyalar, “trendlilik” tushunchasi, raqamli brendlar. Bu esa semiotik strukturalar, ramzlar va g'oyalar tizimining tubdan yangilanishiga olib kelmoqda. Shu sababli gumanitar fanlar yangi belgilar, yangi ramzlar, yangi madaniy kodlarni tahlil qilishga ham majbur.

Raqamli madaniyatning shakllanishi ijtimoiy moslashuv jarayoniga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Yosh avlod ko'proq raqamli kommunikatsiyaga tayangan holda ijtimoiylashadi. Ularning do'stlari, o'rganish muhiti, axborot olami, qadriyat manbalari ko'p jihatdan virtual makonda joylashgan. Bu esa shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasini murakkablashtiradi: endi identitet milliy, diniy, madaniy va ijtimoiy qatlamlardan iborat bo'lish bilan birga, raqamli tarmoq identiteti, avatar identiteti, global kommunikatsion identitet kabi qatlamlar bilan ham boyimoqda. Shu sababdan bunday identitet «ko'p qirrali, ko'p qatlamli va doimo o'zgaruvchan» tabiatga ega bo'lib bormoqda.

Yangi O'zbekiston sharoitida bu jarayonlarni to'g'ri boshqarish uchun ma'naviy xavfsizlik va axborot madaniyatini kuchaytirish strategik ahamiyat kasb etadi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: “Axborotlar asrida kimning ma'naviy immuniteti kuchli bo'lsa, o'sha jamiyat bardavom bo'ladi. Biz yoshlarimizni ana shunday zamon talablari asosida tarbiyalashimiz shart”[15]. Bu fikr raqamli jamiyatda ijtimoiy-gumanitar fanlarning vazifasini aniq belgilab beradi — ular yoshlar ongini mustahkamlovchi, global bosimlarga qarshi turuvchi, axborot xurujlarini filtrlovchi, tanqidiy fikrlashni shakllantiruvchi ilmiy asoslarni yaratishi kerak.

Zamonaviy jamiyat modelining falsafiy talqini shuni ko'rsatadiki, insonning borlig'i endi “fizik reallik” bilan cheklanmaydi. Virtual makonda odam o'z borlig'ining yangi shaklini topadi: u erkinroq, bir vaqtning o'zida bir nechta ijtimoiy rolda bo'lishi mumkin, o'zini yaratish va qayta yaratish imkoniyatiga ega. Ammo bu jarayonning salbiy jihatlari ham mavjud: shaxsning haqiqiy o'zligini yo'qotishi, raqamli izlar orqali



boshqalar tomonidan boshqarilish, manipulyativ algoritmlar ta'siri, ijtimoiy yolg'on ong shakllanishi. Shu bois raqamli antropologiya insonning virtual muhitdagi erkinligi qanchalik real ekanini ham tahlil qilishi zarur.

Yangi jamiyat modelining asosiy xususiyati — bu bilim, ong va tafakkurning raqamli qayta ishlab chiqarilishidir. Insonning bilish faoliyati endi kitob va an'anaviy matn orqali emas, balki multimodal axborot oqimi, sun'iy intellekt yordamchilari, raqamli platformalar, simulyatsion tajriba vositasida shakllanmoqda. Bu esa epistemologiyaning yangi shakliga — raqamli epistemologiyaga asos solmoqda. Endi bilim manbai nafaqat insoniy tajriba va ilmiy matnlar, balki algoritmik tavsiyalar, o'z-o'zi ishlab chiqaruvchi axborot tizimlari, mashina o'rganish modellaridir.

Bu jarayonning ijtimoiy oqibatlari ham katta. Insonning fikrlash jarayoniga ta'sir ko'rsatuvchi vositalar ko'paymoqda. Masalan, algoritmlar insonning qaysi axborotni ko'rishini belgilab beradi. Shu sababdan ijtimoiy ong endi nafaqat jamiyatdagi an'anaviy qadriyatlar, balki raqamli platformalar tomonidan ham shakllanadi. Bu esa metaforik tarzda aytganda, “ongning algoritmlashuvi” jarayonidir.

Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida aynan shu jarayonni ongli ravishda boshqarish, milliy qadriyatlar bilan muvofiqlashtirish, jamiyatda intellektual barqarorlik yaratish vazifalari qo'yilgan. Sh.Mirziyoyev “ma'naviy yuksalish — millatning asosiy tayanchi” ekanini qayd etgan va gumanitar fanlardan aynan mana shu jarayonda faol ishtirokni kutayotganini ta'kidlab kelmoqda[15].

Shu nuqtai nazardan, keng falsafiy xulosa sifatida aytish mumkinki, Yangi O'zbekistonning gumanitar fanlari oldida ikki katta maqsad mavjud:

1. Insonning yangi — raqamli, global va milliy integrallashgan modelini yaratish. Bu model shaxsning ma'naviy, intellektual, axloqiy va raqamli qobiliyatlarini uyg'unlashtiradi.

2. Jamiyatning yangi — axborotga asoslangan, bilimga tayangan, ma'naviy barqaror bo'lgan strukturasini shakllantirish. Buning uchun gumanitar fanlar milliy qadriyatlarni global kontekstda qayta talqin qilishi, ma'naviy xavfsizlik nazariyalarini ishlab chiqishi va shaxsni global tahdidlardan himoyalovchi konsepsiyalar yaratishi zarur.

Raqamli jamiyatda inson va jamiyatning kelajagi gumanitar fanlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Falsafa — ong asoslarini yaratadi; sotsiologiya — ijtimoiy munosabatlarni tahlil qiladi; madaniyatshunoslik — yangi madaniy kodlarni sharhlaydi; pedagogika — yangi tafakkurni tarbiyalaydi; psixologiya — raqamli shaxsning psixotipini o'rganadi; tarix — jamiyatga barqaror identitet beradi. Ularning uyg'un ishlashi Yangi O'zbekistonning ma'naviy-intellektual poydevorini mustahkamlaydi.

#### **Adabiyotlar ro'yxati**

1. Bauman Z. Liquid Modernity. – London: Polity Press, 2000. – P. 15–36.
2. Bhabha H. The Location of Culture. – London: Routledge, 1994. – P. 88–112.

3. Jo'rayev S. Globallashuv va ma'naviyat. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2014. – B. 55–63.
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2021. – B. 12–27.
5. Floridi L. The Philosophy of Information. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – P. 45–78.
6. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2020. – B. 7–19.
7. Najmiddinov A. Milliy identitet va globallashuv. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. – B. 72–88.
8. Kress G. Multimodality. – London: Routledge, 2010. – P. 33–52.
9. Xidirov A. Raqamli ong fenomeni tahlili. – Toshkent: Ilm-Ziyo, 2022. – B. 41–59.
10. Xodjiev Z. Yoshlar identitetining zamonaviy o'zgarishi. – Toshkent: TDIU nashriyoti, 2024. – B. 18–34.
11. Mirziyoyev Sh.M. Ma'naviyat – eng katta kuch. – Toshkent: “Ma'naviyat” nashriyoti, 2022. – B. 5–21.
12. Geertz C. The Interpretation of Cultures. – New York: Basic Books, 1973. – P. 89–105.